

ضمن خدمت به سبکی دیگر

خلاقیت در شیوه برگزاری

فرزانه نوراللهی

دبیر فیزیک و برگزارکننده کارگاه‌های ضمن خدمت

که به اندازه تلاش و کوشش در این زمینه، معلم خواهم شد. این بود که با حدود ۵۰ ساعت تدریس در هفته (کلاس‌های آموزشی مدرسه، فوق برنامه بعد از ساعت آموزشی و تدریس خصوصی) روزهای هفته را پر می‌کردم. برای همین، تقریباً در همه درس‌های ریاضی و فیزیک رشته‌های ریاضی، تجربی و انسانی سابقه تدریس دارم؛ آن هم در مدارس مختلف دولتی، تیزهوشان و غیرانتفاعی. سال ۸۶ هم‌زمان با سال جهانی فیزیک، با گروهی که در این زمینه در کشورمان همکاری می‌کردند، به فعالیت‌های جدی در زمینه آموزش معلمان پرداختیم و قصه دوره‌های ضمن خدمت به سبکی دیگر از همین جا آغاز شد.

از کجا شروع کردیم؟ پیش‌فرض ما چه بود؟

همه ما جوان ولی مصمم بودیم؛ مصمم در زمینه آموزش معلمان، و این در شرایط آن روزها کمی غریب به نظر می‌رسید. باورمان این بود که با همان روشی که معلمی را یاد گرفته‌ایم و در کلاس اجرا می‌کنیم، به اجرای این دوره‌ها بپردازیم. در کنار معلمان باشیم نه در مقابل ایشان! هم‌کلام شویم نه سخنران متکلم‌الوحد! بسیار دقت می‌کردیم که واژه‌های آموزشی را

معلمی را از سال ۱۳۷۷ با علاقه و پشتکار فراوان آغاز کردم. از همان روزهای اول سعی می‌کردم برای هر کلاسی که می‌روم، وقت و انرژی بگذارم. دبیران با سابقه در دفتر مدرسه با دیدن پلی‌کی‌های تایپ و پرینت شده (آن هم برای درس‌هایی مثل حسابان، ریاضی و فیزیک) به جای پلی‌کی‌های دست‌نویس استنسیل‌شده، با لحن خاصی می‌گفتند: «تازه کاری؟ به خاطر همین ذوق داری! حالا صبر کن دو سه سال بگذرد؛ دیگر این کارها یادت می‌رود.»

اما هر روز که از ایام خوش معلمی‌ام می‌گذشت، جویایی و تلاشم برای به‌دست آوردن روش‌های بهتر برای آموزش در کلاس بیشتر می‌شد. تازه می‌فهمیدم که در این وادی باید دانش آموز و مهارت‌آموز باشم هیچ فرد یا سازمانی پیگیر آموزش من نیست و اگر تلاش نکنم، نمی‌توانم به رویاهای کودکی‌ام، که تبدیل شدن به معلمی توانمند بود، جامه عمل بپوشانم. از هیچ فعالیت ساده‌ای در این زمینه دریغ نمی‌کردم. مطالعه کتاب، استفاده از تجربه معلمان خوب، نصیحت بزرگان در باب تربیت، گذراندن دوره‌های آموزشی مختلفی در دانشگاه و مراکز آموزشی دیگر و برقراری ارتباط با دفتر تألیف و مؤلفان کتاب‌های درسی! خلاصه، پیش‌فرض این بود

درست و بجا انتخاب کنیم و به کار ببریم. مثلاً اگر می‌گفتیم روش فعال، در شیوه‌آموزش و دانش‌افزایی معلمان هم از این شیوه استفاده می‌کردیم. اگر در کلاس فعالیت و آزمایش را بر جزوه‌گویی مقدم می‌دانستیم تا دانش‌آموزان از پس فعالیت‌ها، خود به مفهوم درسی برسند، در این دوره‌ها هم فرصت می‌دادیم تا معلمان به چالش کشیده شوند و با تعامل گروهی، مفاهیم را کشف کنند.

به همین خاطر بسیار کندوکاو می‌کردیم تا موضوعاتی را که برای معلمان فیزیک چالش‌برانگیز بود، شناسایی کنیم. برای اینکه کلاس کلاس مانند کلاس دانش‌آموزی ارائه شود و معلمان تلاش واقعی داشته باشند، فعالیت دقیق و نو طراحی می‌کردیم و تمام وسایل را می‌خریدیم و تهیه می‌کردیم.

به این ترتیب، معلمان خود را در جایگاه دانش‌آموزان کلاس تصور می‌کردند و با همان حس و حال به انجام دادن فعالیت‌ها مشغول می‌شدند.

در آن سال‌ها و با عنوان سال جهانی فیزیک، دوره‌های مختلفی با همین روش در شهرهای کرج، رشت، زیباکنار، کرمان، یزد، خرم‌آباد و تهران برگزار کردیم و بازخوردی گرفتیم که برایمان بسیار جالب توجه بود.

نخست آنکه معلمان با دیدن قیافه‌های بسیار جوان به‌عنوان مدرس، ابتدا شوکه می‌شدند و تلاش می‌کردند از سن واقعی ما آگاه شوند و بدانند که ما اصلاً معلمی می‌دانیم یا هنوز دانشجو هستیم!

در مرحله بعد، وقتی متوجه می‌شدند که در کنارشان هستیم و ادعایی نداریم ولی تلاش می‌کنیم یافته‌هایمان را با ایشان در میان بگذاریم، به ما اعتماد می‌کردند. در نتیجه، فضایی صمیمی و دلنشین به‌وجود می‌آمد که باعث هم‌افزایی مطلوبی در دوره می‌شد.

ابتهکار عمل و خلاقیت در شیوه‌برگزاری دوره‌های ضمن خدمت

ماهیت هر دوره ضمن خدمت تعیین‌کننده شکل اجرایی آن است. لازم نیست همه دوره‌ها یک شکل و همسان برگزار

شود. قرار است معلم با گذراندن این دوره‌ها، انگیزه و ایده‌های خوبی برای گذراندن کلاس با کیفیت‌تر به دست آورد. بنابراین، به فراخور موقعیتی که در آن قرار داشتیم، موضوعی که برای دوره انتخاب شده بود، نوع درس و پایه‌ای که معلمان تدریس می‌کردند، مکان و شیوه آموزش را انتخاب می‌کردیم که خود شامل چند مدل است.

۱. اجرا و همکاری گروهی بعد از ارائه دوره برای نمونه، به منظور آشناسازی معلمان با موضوع آموزش پژوهش‌محور و توانمند کردن آنان در این زمینه، ابتدا دوره‌ای به این صورت برگزار می‌شود و سپس از تعدادی از معلمان علاقه‌مند دعوت می‌شود تا در کارسوقی دانش‌آموزی که پس از آن در روزهای آینده برگزار می‌شود، مشارکت و همکاری داشته باشند تا نمونه عملی آن را هم ببینند.

۲. ارائه مدلی از کلاس به دانش‌آموزان در حضور معلمان

بخشی از دوره به ارائه مدرسان به تعدادی از دانش‌آموزان در حضور معلمان شرکت‌کننده در دوره اختصاص پیدا می‌کند. این مدل، اجرایی بودن مطالبی را که در دوره ارائه می‌شود،

ماهیت هر دوره
ضمن خدمت
تعیین‌کننده شکل
اجرایی آن است.
لازم نیست همه
دوره‌ها یک شکل
و همسان برگزار
شود. قرار است
معلم با گذراندن
این دوره‌ها، انگیزه
و ایده‌های خوبی
برای گذراندن
کلاس با کیفیت‌تر
به دست آورد

دوره دانش‌افزایی
معلمان
دبیرستان‌های
فرزاتگان کرمان
باموضوع آموزش
پژوهش‌محور -
شهریور ۱۳۹۱

کارسوق
دانش‌آموزی
دانش‌آموزان
فرزاتگان کرمان
- شهریور
۱۳۹۱

محتوایی
نقاشی و
اجرای تئاتر
توسط معلمان
حوزه علمیه
خاهران -
دوره تربیت
آموزگار
هدیه‌های
آسمان -
تایستان
۱۳۹۶

یکدیگر را داشته باشند تا شیوه‌های آن‌ها در بوتۀ نقد و بررسی قرار گیرد. به همین خاطر، بخشی از سناریو و برنامه کارگاه که از قبل تنظیم می‌شود، اختصاص دادن زمان کافی به این مسئله مهم است.

دیگر اینکه از نظر برنامه زمان‌بندی، لازم است کلاس‌ها با فاصله چیده شوند تا معلمان در وقت آزاد بین کلاس‌ها فرصت تأمل و انجام دادن تکلیف‌های مربوط به دوره را داشته باشند.

۵. ارائه گروهی

یکی دیگر از شگردهای خاص به کار رفته در برگزاری دوره‌ها، استفاده از گروه مدرسان است. وقتی دو یا چند نفر به صورت مشترک و فعال در تولید محتوا و نوشتن سناریوی دوره مشارکت دارند و نیز با هم اجرا می‌کنند، دوره با قوت و کیفیت بالاتری اجرا می‌گردد. به گفته معلمان شرکت‌کننده در این دوره‌ها، با وجود حضور در فضایی ثابت به مدت سه ساعت یا بیشتر، نحوه اجرای دوره‌ها، مانع خسته شدن افراد شرکت‌کننده می‌شود؛ طوری که متوجه گذر زمان کارگاه نمی‌شوند.

حفظ کیفیت تعاملی در برنامه‌های آموزشی

ساختار و سازمان‌دهی شکلی و محتوایی این برنامه‌ها، در انتقال حس و تجربه‌های آموزشی بسیار تأثیرگذار است. مشابه این دوره‌ها ممکن است برای مدیران و معاونان سطوح

معلمان علوم مدارس سمیاد تهران

برگزاری دوره آموزش پژوهش محور برای معلمان دبیرستان دارالفنون شهریار به همراه اجرا برای دانش‌آموزان همان مدرسه - شهریور ۱۳۹۴

باورپذیرتر می‌نماید. از طرفی، دانش‌آموزان با رفتارهای طبیعی خود، شکل واقعی‌تری به اجرای نمونه‌های از کلاس درس می‌دهند.

۳. اردوی دوره ضمن خدمت

شکل دیگری که می‌توان برای برگزاری دوره در نظر گرفت، یادگیری در فضاهای خارج از مدرسه و چارچوب کلاسی است. همان‌طور که انتظار داریم دانش‌آموزان بتوانند مطالب یادگرفته شده را با بوم و دنیای اطراف خود پیوند دهند، باید این فضا را برای معلمان هم به وجود آوریم. در یکی از این دوره‌ها به همت معلمان فیزیک استان کرمان، بخشی از دوره را در اردویی یک روزه در خارج از شهر برگزار کردیم تا بتوانیم از طبیعت برای فهم بهتر مطالب درسی استفاده کنیم.

۴. فرصت ارائه

بنابر تجربه‌های متعددی که به دست آوردیم، یکی از ویژگی‌های مهم دوره ضمن خدمت برای معلمان این است که تعداد شرکت‌کنندگان باید به گونه‌ای باشد که بتوان آن را به صورت تعاملی و کارگاه اجرا کرد. در ضمن، تمام معلمان باید به طور مساوی و عادلانه فرصت تبادل نظر و ارائه کلاسی در حضور

قرار نیست همواره تعداد محدودی از مدرسان ارائه‌دهنده دوره‌های ضمن خدمت باشند. باید این دوره‌ها به شکلی برگزار شوند که معلمان فراوان در آن‌ها شرکت کنند

اردوی دوره ضمن خدمت معلمان فیزیک استان کرمان در کلوت - اسفند ۱۳۹۲

دوره ضمن خدمت در بندرعباس

یکی از ویژگی‌های مهم دوره ضمن خدمت برای معلمان این است که تعداد شرکت‌کنندگان باید به گونه‌ای باشد که بتوان آن را به صورت تعاملی و کارگاه اجرا کرد. تمام معلمان باید به‌طور مساوی و عادلانه فرصت تبادل نظر و ارائه کلاسی در حضور یکدیگر را داشته باشند تا شیوه‌های آن‌ها در بوتۀ نقد و بررسی قرار گیرد

نمونه‌ای دیگر از برگزاری دوره‌های تحولی ضمن خدمت در شهر تهران

زمانی خاص به صحبت همگان با شرایط طرح شده؛
۳. طراحی فعالیت‌های متنوع آموزشی، حرکتی و خلاق و اجرای آن به صورت فردی و گروهی، که باعث می‌شود عمق یادگیری و مشارکت افراد در این فرایند بیشتر شود.
۴. اجرای گروه مدرسان باعث ایجاد تمرکز و ارتباط بیشتر با مخاطبان می‌شود.
۵. در پایان هر قسمت دوره، با دریافت بازنگری شفاهی از همه شرکت‌کنندگان و تأثیر دادن آن در بخش‌های بعدی، بر کیفیت و مطلوبیت دوره افزوده می‌شود.
باور ما این است که قرار نیست همواره تعداد محدودی از مدرسان ارائه‌دهنده دوره‌های ضمن خدمت باشند. باید این دوره‌ها به شکلی برگزار شوند که معلمان با انگیزه و رغبت فراوان در آن‌ها شرکت کنند. روح دوره باید باعث ارتقای عزت نفس و خودباوری معلمان شود تا با اهتمام و کوشش فراوان یافته‌های خود را در کلاس‌هایشان جاری سازند و با افزایش تجربه‌های جدید، خود بتوانند در این یادگیرندگی مستمر منشأ اثر باشند.

اجرای کارگاه عملی پژوهش به روش پژوهش در معاونت آموزش متوسطه، اداره کل آموزش و پرورش - آذر ۱۳۹۶

بالتر آموزش و پرورش برگزار شود. اگر قائل به این باشیم که روش تولید مفهوم توسط یادگیرنده می‌تواند در همه سطوح و دوره‌های تحصیلی هم‌افزایی ایجاد کند و باعث فهم مشترک اهالی آموزش و پرورش شود، آن وقت نگران فضا، شرایط و زمان ارائه نخواهیم بود و تنها دغدغه ما این نیست که سخنرانی‌های طولانی تنها راه ارتباطی نمی‌باشد!

نقطه عطف برگزاری دوره‌های ضمن خدمت

سال‌ها از اجرای اولین دوره‌ها گذشت. دو سال پیش در یک دوره پرورش راهنمای گفت‌وگو شرکت کردم و پس از گذراندن مراحل آن و اجرای پروژه پایانی‌نامه، موفق به اخذ مدرک «راهنمای گفت‌وگو» شدم. این دوره بستر مناسبی برای درک ارزشمندی روابط میان انسان‌ها فراهم می‌کند. پس بر آن شدم که ویژگی‌های خاص این گونه دوره‌ها را با دوره‌های ضمن خدمت تلفیق و سبک جدیدی برای دوره‌های ضمن خدمت بازآفرینی کنم.
قالب طراحی شده شامل ویژگی‌های زیر است:
۱. فضاسازی خاص برای معلمان، تا در یک حلقه به صورت گرد بنشینند و فرصت برابر برای حضور فعال همه شرکت‌کنندگان وجود داشته باشند؛
۲. توجه به نظر تک تک شرکت‌کنندگان و اختصاص دادن

